

Tirazlar Köyü'nün Tarihi Hafızası ve Mezar Taşları

Fırat ŞAHİN¹ *, Dr. Muhammet OĞUR²

^{1,2} İbrahim Cinkaya Sosyal Bilimler Lisesi 20100 Denizli, Türkiye

(ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2623-1528>)

(ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1363-6641>)

(Alınış / Received: 08.01.2026, Kabul / Accepted: 30.01.2026, Online Yayınlanma / Published Online: 31.08.2026)

*firatshn45@gmail.com, muhammet80@gmail.com

Öz: Manisa ilinin Sarıgöl ilçesine bağlı Tirazlar köyü; Lidya ve Roma dönemlerinde Anadolu'nun ana ulaşım güzergahlarından biri olan Antik Kral Yolu üzerinde yer alması, Selçuklu ve Anadolu Beylikleri Dönemi'nden Osmanlı'ya uzanan tarihsel sürekliliği ve Millî Mücadele Dönemi'nde Yunan işgaline karşı Kuvayımillîye faaliyetlerine verdiği destekle bölgesel tarih açısından önemli bir kırsal yerleşimdir. Bu çok katmanlı tarihsel arka plan köy mezarlığını yalnızca bir gömü alanı değil, yerleşimin sosyal ve kültürel hafızasını yansıtan temel bir tarihsel kaynak haline getirmektedir.

Bu çalışmada Tirazlar Köyü Mezarlığı'nda tespit edilen ve günümüzde büyük bölümü aşınma, fiziksel tahribat ve mezarlık düzenleme faaliyetleri gibi çeşitli nedenler sonucunda yok olma riski altında bulunan Osmanlı dönemine ait 31 mezar taşı incelenmiştir. Mezar taşları yerinde tespit edilmiş, fotoğraflanmış ve sistematik biçimde kayıt altına alınmış; üzerlerindeki kitabeler okunarak Latin harflerine aktarılmış ve günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Elde edilen bulgular; mezar taşlarının biçimleri, kullanılan malzeme, süsleme unsurları ve kitabe içeriklerinin defnedilen kişilerin sosyo-ekonomik durumları, toplumsal konumları ve cinsiyet rolleriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Kırsal yaşamın birlikte getirdiği kültürel koşullar, işlemelerde sadeliğin tercih edilmesiyle mezar taşlarına yansıtılmıştır. Kitabeler; aile adları, lakaplar, meslekler ve akrabalık ilişkileri aracılığıyla kırsal bir Osmanlı topluluğunun sosyal yapısına dair somut veriler sunmaktadır.

Bu çalışma, Batı Anadolu kırsal yerleşimlerinde görece ihmal edilmiş olan mezarlık incelemelerine yönelik özgün ve bütüncül bir örnek ortaya koymasıyla önem kazanmaktadır. Daha önce akademik literatürde hakkında herhangi bir müstakil çalışmaya rastlanmayan Tirazlar köyüne ilişkin tarihsel veriler ilk kez yazılı kaynak haline getirilmiş, kimlikleri unutulmaya yüz tutmuş mezar taşları belgelenecek yerleşimin tarihçesine dair somut kanıtlar elde edilmiştir. Bu yönüyle çalışma hem Tirazlar köyü ve mezarlığına dair bilgileri kültür envanterine kazandırmakta hem de benzer kırsal yerleşimlerde yapılacak mezarlık araştırmaları için yöntemsel ve içeriksel açıdan kılavuzluk edici bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mezar taşı, Tirazlar köyü, Mezarlık, Osmanlı, Kültürel miras.

The Historical Memory and Tombstones of Tirazlar Village

Abstract: Tirazlar Village, located in the Sarıgöl district of Manisa province, constitutes an important rural settlement in regional history due to its location along the route of the Ancient Royal Road—one of the principal transportation networks of Anatolia during the Lydian and Roman periods—its historical continuity extending from the Seljuk and Beylik periods to the Ottoman era, and its active support of Kuvayımillîye activities against the Greek occupation during the Turkish War of Independence. This multilayered historical background transforms the village cemetery from a mere burial ground into a fundamental historical source reflecting the social and cultural memory of the settlement.

This study examines 31 Ottoman-period gravestones identified in the Tırazlar Village Cemetery, the majority of which are currently at risk of disappearance due to factors such as erosion, physical damage, and cemetery reorganization activities. The gravestones were documented in situ, photographed, and systematically recorded; the inscriptions were read, transliterated into the Latin alphabet, and translated into modern Turkish.

The findings indicate that the forms of the gravestones, the materials used, decorative elements, and the content of the inscriptions are directly related to the socio-economic conditions, social status, and gender roles of the deceased. The inscriptions provide concrete data on the social structure of a rural Ottoman community through references to family names, nicknames, professions, and kinship relations. The significance of this study lies in its presentation of an original and comprehensive example of cemetery research in rural settlements of Western Anatolia, a field that has long been neglected. Historical data concerning Tırazlar Village—previously unaddressed in academic literature—are presented here in written form for the first time, and the identities of gravestones that had gradually fallen into obscurity are documented, yielding tangible evidence for the settlement’s historical development. In this respect, the study both incorporates information on Tırazlar Village and its cemetery into the cultural inventory and provides methodological and conceptual guidance for future cemetery studies in similar rural contexts.

Keywords

Tombstone, Tırazlar Village, Cemetery, Ottoman, Cultural Heritage

1. Giriş

Bir toplumun tarihsel süreçler içerisinde üretip geliştirdiği ve nesilden nesile sözlü veya yazılı bir biçimde aktardığı maddi ve manevi unsurlara kültür denir (Çetin, 2019:114). Temelini edebî, mimari, dini, ahlaki, örfî, ilmi ve tarihi değerlerin oluşturduğu bu miras; ait olduğu toplum için aidiyet hissinin ve tarihsel sürekliliğin taşıyıcısı niteliğindedir. Bu ortak kültürel mirası paylaşan bireyler, bir geçmiş bilinci ve toplumsal hafıza geliştirirler. Böylece kültür, nesiller boyunca geçmişin birikimini geleceğe aktaran işlevsel bir araç haline gelir.

Çağlar boyu coğrafya, tarih ve ticaret yönünden zengin bir yapıya sahip olan Anadolu’nun Batı kıyıları, özellikle Ege bölgesi, eski ve yeni çağlara ait tarih ve kültür kalıntılarının çokça bulunduğu müstesna bir öneme sahiptir (Ülker, 2007:196). Orta Asya’da filizlenip dünyanın dört bir yanına kök salan Türk kültürü de yüzyıllar boyunca karşılaştığı farklı coğrafyalar ve farklı kültürler sayesinde kültür hazinesine yeni zenginlikler katmıştır. Üç kıtada hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu ise, içerisinde barındırdığı çeşitli etnik unsurlarla Anadolu’da yeni bir medeniyet kurmuş ve bu medeniyetin ürettiği eserlerin birçoğunu günümüze kadar ulaştırmıştır.

Bu eserlerden biri olan mezar taşı ve kitabeleri ise yerel tarihçilik açısından araştırmacılar için mühim bir kaynak niteliğindedir. Yazılı eserlerin yetersiz kaldığı noktalarda kimi zaman aile soylarını ve toplumsal rolleri bizlere açıklayabilir. Özellikle yazılı kültür geleneğinin zayıf olduğu bölgelerde güvenilir tarihsel kanıtlar sunmaktadır.

1.1. Tarihi Perspektifte Mezarlık Kültürünün Gelişimi

Toplumlar için ölüm, kadim zamanlardan beri bireysel ve toplumsal düzeyde derin etkiler yaratan bir olgu olmuştur. Ölümden sonra bir yaşamın varlığı düşüncesi, insanı bir anlam arayışına yöneltmiş ve bu arayış ölü gömme ritüelleri ve mezar taşları gibi somut unsurların ortaya çıkmasına yol açmıştır. İnsanoğlu, Paleolitik Çağ’dan itibaren ölene ve ölüme saygı duymuş ve tüm bu sebeplerin sonucu olarak ölümlerini bilinçli bir şekilde defnetmeye başlamıştır (Karakoç, 2016:178). Ahiret inancına sahip oldukları düşünülen bu insanların; gelişen ölü gömme ritüelleri sonucunda ölen kişiyi takılar, kaplar vb. objelerle defnettikleri anlaşılmaktadır (Uslu Azarak, 2023:37). Neolitik Dönem’de yerleşik hayatın başlaması ile mezar yerleri daha kalıcı ve belirgin hale gelmiştir. Antik Çağ’da uygarlıklar mezar kültürünü mimari unsurlarla sentezlemiş ve kendilerine özgü mezar taşı ve anıt mezar varyasyonları geliştirmişlerdir. Bu mezarlar ait oldukları döneme dair estetik ve politik unsurlara sahip olmuş, statü ve zenginliğin göstergesi görevini de üstlenmişlerdir. Avrupa’da Hristiyanlığın ve Orta Doğu’da İslam’ın hızla yayıldığı Orta Çağ’da ise mezar kültürü; bu ve diğer inanç sistemlerinin etkisiyle şekillenmiştir. Hristiyan coğrafyasında haç ve mozaik figürleriyle bezenmiş mezarlar ve lahit türleri öne çıkarken; İslam coğrafyasında ise hat sanatının süslediği mezar taşları görülmektedir. Avrupa’da veba salgısıyla birlikte ölümlere duyulan saygının azalması mezar kavramına olan hassasiyeti artırmış, bu durum önceleri kiliselerin bahçesinde bulunan mezarlıkların yerleşim yerlerinin dışına taşınmasına yol açmıştır (Çakır Atıl & Alp, 2017:348). Sanayi Devrimi ve modernleşme hareketleri sonucunda değişen mezar taşları, eskisine nazaran sadeleşmiş ve günümüz mezar taşlarının temelini oluşturmuştur.

1.2. Türklerde Mezar Taşı Kültürü

Arapça bir kelime olan ve “ziyaret edilen yer” anlamına gelen “mezar” aynı zamanda yine Arapça kökenli “kabir” kelimesi ile de ifade edilmektedir (Sami, 1989:1330). Mezarların topluca bulunduğu yerlere ise “kabristan”, “mezarlık”, “hazire” gibi isimler verilmiştir. Mezar taşları bir şehrin adeta “sicil kaydı” ve kolektif hafızası niteliğindedir. Mezar taşlarından bir şehirde yaşayan insanların adlarını, ne zaman doğduklarını, ne zaman öldüklerini, memleketlerini, baba veya eş adlarını, hangi meslek veya tarikata mensup olduklarını ve hatta bazen de aşklarını, hayattan beklentilerini öğrenmek mümkündür (Yurdakul, Arıkan, & Demiryürek, 2019:9-10).

Orta Asya bozkırlarında ortaya çıkan Türk kültüründe; mezar taşı sadece dikili bir taş değil ölen kişinin kimliğine ait izleri bizlere sunan simgeler haline gelmiştir. Ahiret inancını benimsemiş olan Türkler; ölenin yeri belli olsun diye kurgan inşa ederler, mezarların üstüne tümsek yaparlar veya geniş daireler şeklinde taş yığarlar ve hatta taş heykeller (balballar) dikerlerdi (Kafesoğlu, 1998:305-306). Balballar, sadece mezarların işaretçisi değil aynı zamanda savaşçı figürleri temsil eden kültürel unsurlar olarak da tarihi öneme sahiptir.

İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türklerin mezar taşı kültüründe belirgin değişiklikler meydana gelmiştir. Selçuklu döneminde mezar taşları estetik ve dini unsurlarla süslenmeye başlamış; taşlara Kur’an-ı Kerim’den ayetler, dua metinleri ve hat sanatı örnekleri işlenmiştir. Osmanlı Devleti ise mezar taşlarında ortaya koyduğu sanat ile mezar taşı işlemeciliğinde eşsiz bir anlayış ortaya koymuştur. Mezar taşı ustalarının meydana getirdiği estetik, zarafet ve sanat ile bu anlayış doruk noktasına ulaşmıştır. Türk mezar taşı işçiliği bilhassa Edirne, Bursa ve İstanbul’da en yüksek seviyesine erişmiştir (Şeyban, 2008:41). Taşlarda bulunan kavuk, serpuş ve fes gibi başlık çeşitleri kişinin ölmeden önceki mesleği, mensubu olduğu tarikat gibi bilgileri verebilirken kitabeleri ise derin edebi anlamlara sahip olmuşlardır. Bu yönüyle mezar taşları; döneminin toplumsal kimliğini, edebi üslubunu ve sanat anlayışını günümüze taşımaktadır. Çalışmamıza konu olan Tırazlar Köyü Mezarlığı’nda bulunan mezar taşları da köyün tarihi ve sosyokültürel yapısının anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

1.3. Geçmişten Günümüze Tırazlar

Gediz Ovası’nın güneydoğu başlangıcında yer alan Tırazlar köyü, Manisa ilinin Sarıgöl ilçesine bağlıdır. Yerleşim yerinin kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte, yerel rivayetlerde bölgenin asırlar önce bataklık olduğu ve yerleşim yerlerinin şimdiki aksine yüksek kesimlerde bulunduğu anlatılmaktadır. Geçmişte Kocaçay gibi akarsularla beslenen ovada sürekli taşkınların yaşandığı ve antik zamanlarda inşa edilen bentlerle birlikte bu sorunun çözülüp bölgenin tarıma ve yerleşime açıldığı yine yerel rivayetlerce aktarılmaktadır. Yörede yapılan arkeolojik çalışmalar, bölgenin tarihinin Lidyalılar Dönemi’ne kadar uzandığı kanıtlamaktadır (“Sarıgöl ilçesinin tarihçesi”, 2022). Ayrıca Lidyalılar ve Roma Dönemlerinde büyük bir öneme sahip olan Antik Kral Yolu’nun durak yerlerinden birinin Sarıgöl olduğu bilinmektedir (Akıncı, 1949:7-8). Sarıgöl, Philadelphia (Alaşehir) ve Tripolis (Yenicekent) kentleri arasındaki güzergâhta yer almaktadır. Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemlerinde Sarıgöl ve dolayısıyla Tırazlar ’ın, yakın mesafede olması sebebiyle Philadelphia ’ya bağlı yerleşim yerleri olduğu düşünülmektedir.

Selçuklu Devleti döneminde gerçekleşen Malazgirt Savaşı sonrasında bölge, Anadolu genelinde yaşanan Türk fetihlerine rağmen Bizans hâkimiyetinde kaldı. 1211 yılında ise İznik İmparatorluğu tahtına Theodoros Laskaris yerine III. Aleksios’u geçirmek isteyen Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev Alaşehir’e doğru harekete geçti (Dölger & Wirth, 1977:4-5). Alaşehir Meydan Muharebesi olarak adlandırılan savaşta Sultan Keyhüsrev, bir Rum askeri tarafından öldürüldü. Bunun üzerine ağır kayıplar veren Selçuklu askerleri geri çekilmeye başladı. Geçici olarak Alaşehir bölgesinde bir yere defnedilen sultanın naaşı, daha sonra tahnit edilerek Konya’ya Alaeddin Camii yanında bulunan Sultanlar Türbesi’ne defnedildi (Baykara, 1997:43-44). Yerel anlatılara göre I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in otağı Tırazlar ’da kurulmuş ve öldükten sonra yine buraya defnedilmiştir. Naaşın nakledilmesinden sonra halk bu kabri türbe haline getirmiş ve “Sultan Dede” olarak adlandırdıkları türbeye asırlar boyunca dua edip adaklar sunmuşlardır. 20. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdüren türbeden, günümüzde hiçbir iz kalmamıştır.

Alaşehir ve Sarıgöl bölgesi, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid’in 1391 yılında gerçekleştirdiği sefer sonucunda Osmanlı topraklarına katılmıştır (Uzunçarşılı, 2011:264). Bölgenin Türklerin eline geçmesiyle birçok Türkmen boyu Sarıgöl çevresine yerleştirilmiştir (“Sarıgöl ilçesinin tarihçesi”, 2022). Geçmişte bir yörük kabilesi olduğu düşünülen Tırazlar halkı ise ilk olarak yörede bulunan Uysal Dağı’nın Çatalağzı mevkiine yerleşmiştir. İlk yerleşmelerin ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Bahsedilen yerleşim yerine yakın bir mesafede bulunan eski mezarlık, halkın uzun yıllar burada yaşadığını düşündürmektedir. Kabristanda bulunan mezar taşlarının yazısız olmasından dolayı burası halk arasında Arap mezarlığı olarak adlandırılmış ve tahrip edilmiştir.

Tırazlar köyü, geçmişte “Dırazlar”, “İrazlar” gibi isimlerle anılmıştır. Bu isimlerin kaynağına dair birçok rivayet bulunsa da genel kanı köyün ilk yıllarında yaşayan İraz adındaki hanım ağadan kaynaklandığı yönündedir. Tırazlar ’ın günümüzdeki yerleşim yeri 19. yüzyıla kadar tarım arazisi olarak halkın ortak kullanımında bulunan bir metruk arazi olup burada az sayıda hane bulunmaktaydı. 1858 Arazi Kanunnamesi ’nin duyulması üzerine köyün ileri gelenlerinden İmam

Ali Çavuş, günümüzdeki yerleşim yerine yeni evler inşa etmiştir. İlerleyen zamanda kuraklık, göç gibi sebeplerden buraya yerleşen köylüler tarafından yerleşim yeri genişlemiştir. 1844 yılına ait temettüat defterlerinde Sarıgöl'e bağlı 14 köy olduğu görülmektedir ancak bu belgede Tırazlar köyüne ait bir bilgi bulunmamaktadır (Sarıtaş, 2007:19). Köye ait ilk bilgilere İbrahim Cavid tarafından kaleme alınan Aydın Salnamesinden ulaşılmaktadır. Bu kaynağa göre 1891 yılında Tırazlar, 256 nüfus ve 35 haneli bir karye olarak görülmektedir (Cavid, 2010:439). Karyenin nüfusunun artmasında yine Sarıgöl'e bağlı bir karye olan Koçaklar 'ın yaşadığı afet etkili olmuştur. Yaşanan büyük sel felaketi sonrasında yakındaki Koçaklar köyü ikiye ayrılmış, bu köyden Hacı Abdullah ve Molla Ahmet sülaleleri Tırazlar köyüne taşınmıştır. Günümüzde köyün kurucu aileleri de İmam Aliler, Hacı Abdullahlar, İnceoğlanlar, Molla Ahmetler, Hacı Hüseyinler, Molla Osmanlar sülaleleri olarak bilinmektedir. Köyün ilk camisi ise 1910 yılında köyün ileri gelenlerinden Hatice Molla tarafından inşa ettirilmiş, minaresi ise 1953 yılında tamamlanmıştır. 1969 yılında yaşanan depremden sonra ise bu minare yıkılmış ve yeni bir minare eklenmiştir (Erçin Koçer, 2022:1089).

1.4. Millî Mücadele Dönemi'nde Tırazlar Köyü

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesiyle başlayan Yunan zulmü, yaklaşık 2 yıl boyunca Sarıgöl ve dolayısıyla Tırazlar 'da da yaşanmıştır. İşgalin duyulduğu andan itibaren direniş planları kuran bölge halkı, Alaşehir'de Hacim Muhittin Bey öncülüğünde kurulan Kuvayımiliye 'nin çatısı altında örgütlenmiştir. Bölgeden birçok kişi Kuvayımiliye 'ye katılmış, ayrıca 16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde gerçekleşen Alaşehir Kongresi'ne Sarıgöl'den iki delege katılmıştır (Gülmez & Bilgi, 2020:163). Yerel anlatılara göre, Celal Bayar kimliğini gizleyerek Tırazlar ve çevre köyleri gezmiş ve işgal aleyhine propaganda yapmıştır (Demir, 2012:58-59). Tırazlar köyünden ise Kara İbrahim ve arkadaşları, dönemin Sarıgöl karakol komutanı olan Yakup Çavuş ile birlikte Alaşehir Kuvayımiliye birliklerine katılmışlardır.

1920 yazında başlayan taarruz ile Yunanlar İzmir'den iç kesimlere doğru ilerlemeye başlamış, 25 Haziran 1920'de ise Sarıgöl işgal edilmiştir. Yunan kuvvetleri işgal ettikleri bölgede sivil halka zulmetmiş, bunun sonucunda Tırazlar halkının büyük kısmı evlerini terk etmiştir. Köyün eski yerleşim yeri olan Uysal Dağı'nın eteklerine çekilen halk, işgal süresince burada yaşamıştır. Aynı şekilde Sarıgöl halkının bir kısmı da çareyi Uşak ve Buldan yörelerine çekilmekte aramışlardır. Gediz Ovası ve bilhassa Sarıgöl yöresi, bulunduğu mevkiden dolayı Yunanlar için elde tutulması mühim bir yer olmuştur. Yunan ordusu; Uşak, Denizli ve Manisa'yı bağlayan bu ovanın kontrolünü sağlamak amacıyla 34. Piyade Alayı Karargahı'nı burada konumlandırmıştır. Ayrıca Kuvayımiliye 'nin Alaşehir ile Buldan arasındaki iletişiminin sağlanması için Sarıgöl bir merkez olarak seçilmiştir (Gülmez & Bilgi, 2020:170-174). Karargahın kurulmasının ardından bölgedeki çatışmalar şiddetlenmiş, Türk ve Yunan kuvvetleri arasında kanlı mücadeleler gerçekleşmiştir. Hatta bölge halkı yerlerinin tespit edilmemesi için ateş yakmaktan bile çekinir hale gelmişlerdir. İşgal süresi boyunca bu tür olaylara sıkça rastlandığı gibi, Yunanlarla dostane ilişkiler kurmaya çalışan kişilerin olduğu da görülmüştür. Tırazlar 'da düzeninin bozulmaması için Yunan kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalışan, Kuvayımiliye 'ye destek vermeyen kişilerin Kara İbrahim tarafından uyarılara maruz kaldıkları bilinmektedir.

İki yıl boyunca gerçekleşen çatışma ve muharebelerin ardından Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 26 Ağustos 1922 tarihinde Türk ordusuna genel taarruz emri vermiştir. 30 Ağustos'ta Türklerin Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde zafer kazanmasıyla Yunanlar, İzmir'e doğru çekilmeye başlamıştır. Geçtikleri yerleri yakıp yıkan, halka türlü saldırılar gerçekleştiren Yunanlar; kendilerini takip eden Türk ordusu tarafından püskürtülmüş, işgal altındaki yerleşim yerleri tek tek kurtarılmıştır. Tüm kuvvetleriyle takibi sürdüren 1. Orduya bağlı 1. ve 2. Kolordular Sarıgöl'e ilerleyişi sürdürmüş; 4 Eylül 1922 tarihinde ise 3. Süvari Tümeni, şafağın ilk ışıklarıyla birlikte Çolak İbrahim Bey'in öncülüğünde Sarıgöl'ü kurtarmak için harekete geçmiştir (Gülmez & Bilgi, 2020:178). Uşak üzerinden geri çekilen Yunan kuvvetleri Tırazlar'a ulaştığında yağma teşebbüsünde bulunmuş ancak halkın imdadına yetişen Türk ordusu, yıllardır işgal altında bulunan Tırazlar'ı kurtarmıştır. Tırazlar halkı ise köy meydanında yemekler pişirmiş, gözleme ve ekmekler yaparak askerlere ikramlarda bulunmuşlardır.

Gediz Ovası boyunca geri çekilmeyi sürdüren Yunan kuvvetleri güzergâhları boyunca karşılarına çıkan her yerleşim yerine zulüm ve vahşet yaşatmışlardır. Uşak yönünden gelen 1. ve 2. Kolordular düşmanı adeta kovalarken Buldan yönünden ise Sarayköy müfrezesi Sarıgöl'e doğru yürüyüşteydi (Ergül, 1991:319). Dört bir yandan çevrelenen Yunan ordusu Alaşehir istikametinde ilerleyişini sürdürmüş, burada da büyük bir katliam ve yıkımda bulunmuşlardır. 5 Eylül günü ise Alaşehir'in Yunan kuvvetlerinden arındırılmasıyla 2 yıl 2 ay 9 gün süren zulüm, Türk ordusu ve halkın direnişi sayesinde son bulmuştur.

Tırazlar, kuruluşundan itibaren Sarıgöl'e bağlı bir yerleşim yeri olarak varlığını sürdürmüştür. Tarih boyunca yakın mesafede bulunmasından dolayı Alaşehir'e bağlı bir nahiye olan Sarıgöl'ün ve dolayısıyla Tırazlar 'ın adına resmi kaynaklarda pek rastlanmamaktadır. İlk kez 1891 yılında bir karye statüsünde resmi kayıtlara geçen Tırazlar; 4 Eylül 1957 tarihinde çıkan kanun sonrasında Sarıgöl'ün ilçe olmasıyla buraya bağlı bir köy haline gelmiştir ("Sarıgöl ilçesinin tarihçesi", 2022). Köye ilişkin yazılı kaynakların yetersizliği nedeniyle, tarihsel bilgilere büyük ölçüde sözlü anlatımlar yoluyla ulaşılmaktadır. Yerli halk, ancak atalarından duyduklarını gelecek nesillere aktarmaktadır. Köyün kuruluşu ve gelişimi hakkında bilgiler yalnızca bu sözlü kültür ile elde edilebilmektedir. Ancak bu bilgilere sahip olan kişilerin gün geçtikçe azalması, burası hakkında bilinenlerin zaman geçtikçe kaybolmasına yol açmaktadır. Bu çalışma ise bu bilgilerin

yitirilmemesi ve kültür envanterine kazandırılmasını sağlamak amacıyla, halkın sahip olduğu bilgileri ve elimizdeki en somut delillerin başında gelen köy mezarlığını incelemektedir.

2. Bulgular

Resim 1.

1335 [1919]
İlahi ravza-i cinan eyle makam
Tırazlar 'dan Hasan Ali
Oğlu Mehmet ruhuna Fatiha

Resim 2.

1322 [1906]
Emretti Hüda eyledi ferman
Erişti eccl vermedi aman
Dünyada muradıma ermedim heman
Cennette isterim didar-ı gufran
Hacı Veli damadı Hacı
Veli Efendi ruhuna Fatiha

Resim 3.

1338 [1922]
Merhum Buldanlı Terzi
Hasan kerimesi Fatma
Ruhuna Fatiha

Resim 4.

1339 [1923]
Tırazlar 'dan Hacı Hüseyin
Oğlu Mustafa zevcesi
Fatma ruhuna Fatiha

Resim 5.

El merhum vel mağfur
Terzi oğlu Molla
Ahmed ruhiçün Fatiha
Sene 1208 [1793/1794]

Resim 6.

Hüve'l-baki sene 1301 [1885]
Ziyaretten muradım duadır
Bugün bana ise yarın sanadır
Tirazlar'dan İnceoğlu
Oğlu Hüseyin
Ruhuna Fatiha

Resim 7.

1312 [1896]
Tirazlardan İnce
Oğlu oğlu
Süleyman kerimesi Alime
Ruhuna Fatiha

Resim 8.

Hüve'l-hayyü'l-baki sene 1295 [1879]
Ziyaretten muradım duadır
Bugün bana ise yarın sanadır
Dırazlar'dan merhum İnce
Oğlu Muhammed ruhuna Fatiha

Resim 9.

1328[1912]
Emretti Hüda eyledi ferman
Erişti eccl vermedi aman
Hacı Veli oğlu
İbrahim ruhuna
Fatiha

Resim 10.

1329[1913]
Âdem geldi kadem bastı cihana
Ecel geldi baş ağrısı bahane
Tirazlar 'dan Molla Ahmed
oğlu Mehmed zevcesi Dudu
ruhuna Fatiha

Resim 11.

1336 [1920]
İlahi ravza-i cinan eyle makam
Tirazlar 'dan Molla Ahmed
oğlu Mehmed'in mahdumu
Molla Mustafa ruhuna
Fatiha

Resim 12.

1326 [1910]
Beni kıl mağfiret ya Rabb-i yezdan
Bi-Hakk arş-ı azam nur-ı Kur'an
Gelip kabrimi ziyaret eden ihvan
İdeler ruhuma bir Fatiha ihsan
Tirazlar'dan Kerim oğlu
İbrahim ruhuna

Resim 13.

Merhume sene 1311 [1895]
İlahi ravza-i cinan eyle makam
Çavuş İmam oğlu Mehmed'in
Zevcesi Emine ruhuna Fatiha

Resim 14.

Hüve'l-hayr sene 1291 [1875]
Okuyun bir Fatiha rahmete lil alemin
Çavuş İmam oğlu
merhum Ali ruhuna
Fatiha

Resim 15.

Ah mine'l-mevt sene 1340 [1924]
Emretti Hüda eyledi ferman
Erişti ecel vermedi aman
Dünyada gençliğimi süremedim heman
Ahirette muradımı vere Rahman
Merhume (?)

Resim 16.

Hüve'l-baki sene 1299 [1883]
Okuyun bir Fatiha ruhuma ihsan
Banazlı oğlu Ali'nin
oğlu Muhammed ruhuna Fatiha

Resim 17.

1322 [1906]
Dırazlar'dan Hekim oğlu
Mehmet zevcesi Emine
Ruhuna Fatiha

Resim 18.

1326 [1910]
Ziyaretten muradım duadır
Bugün bana ise yarın sanadır
Hekim oğlu Ali
Ruhiçün Fatiha

Resim 19.

1322 [1904]
Koca Mehmet oğlu
İbrahim ruhuna
Fatiha

Resim 20.

1326 [1910]
Emretti Hüda eyledi ferman
İrişdi eccl vermedi aman
Dünyada muradıma ermedim heman
Cennetde isterim didar-ı gufran
Tırazlar'dan Haylaz oğlu
İbrahim mahdumu Mehmet ruhuna
Fatiha

Resim 21.

Hüve'l-hayyü'l-baki sene 1341 [1925]
Beni halk eyledi yaradan
Ben itdim zatına iman
İrişdi irci-i ferman
Bulunmaz çare-i imkan
El merhum Reis Mehmed
Oğlu Hacı
Halil ruhuna Fatiha

Resim 22.

Hüve'l-baki sene 1341 [1925]
Mağfired kıl lütfunu eyle bana
Kabrimi veli cennet kıl Hüda
El merhum Tırazlarlı
Hacı Veli oğlu
Süleyman ruhuna Fatiha

Resim 23.

1328 [1912]
Tırazlar'dan Şaban
Oğlu Şaban'ın
Kerimesi Hanım ruhuna Fatiha

Resim 24.

1334 [1918]
AKSOY
Şaban oğlu
Süleyman ruhuna

Resim 25.

1237 [1822]
İlahi ravza-i cinan eyle makam
Tirazlar'dan Şaban
Kahya oğlu Hacı Süleyman
Ruhuna Fatiha

Resim 26.

1338 [1922]
İlahi ravza-i cinan eyle makam
Tirazlar'dan Hayıt oğlu
Halil mahdumu Hacı İbrahim
Ruhuna Fatiha

Resim 27.

1321 [1905]
Beni mağfîret kıl ya Rabb-i yezdan
Bi-hakk arş-ı azam nur-ı Kur'an
Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvan
İdeler ruhuma bir Fatiha ihsan
Dırazlar'dan Hacı Hayıt
Oğlu Halil Ağa ruhuna Fatiha

Resim 28.

Hüve'l-baki sene 1301 [1885]
Ne kadar şayi olsa alemde şanın
Akıbet iki taş olur nişanın
Süleyman olub tahtını yel götürse
Mezaristan olur sonra mekanın
Dagil oğlu merhum El Hacı
Hüseyin ruhiçün Fatiha

Resim 29.

1339 [1923]
Hacı İmam oğlu
Hacı Süleyman mahdumu
Mustafa ruhuna Fatiha

Resim 30.

Hüve'l-hayyü'l-baki sene 1299 [1883]
Ziyaretten muradım duadır
Bugün bana ise yarın sanadır
Tirazlar'dan Ten Hasan
Oğlu merhum Hüseyin Ruhuna
Fatiha

Resim 31.

1315 [1899]
Deli Süleyman oğlu Mehmet
Kerimesi Fatma
Ruhuna Fatiha

2.1. Mezar taşlarında kullanılan malzeme

Klasik Osmanlı mezar taşı geleneğini yansıtan Tirazlar Köyü Mezarlığı'nda mezar taşlarının yapımında çoğunlukla mermer kullanıldığı, bazı örneklerde ise halk arasında "kara taş" olarak adlandırılan bir taş türünün tercih edildiği görülmektedir. Köyün ilk yerleşim alanına ait mezarlıkta, günümüzde fiziki izleri bulunmamakla birlikte, mezar taşlarının büyük ölçüde "kara taş" tan yapıldığı bilinmektedir. Söz konusu taş, köyün ilk yerleşim yeri olan Uysal Dağı eteklerinden temin edilmiştir. Köyün ovaya taşınmasının ardından ise yeni mezar taşlarında ağırlıklı olarak mermer kullanımına geçilmiştir. "Kara taş", özellikle ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemlerde yeniden tercih edilir hâle gelmiştir. Mezarlıktaki mezar taşları incelendiğinde diğer tüm taşların mermerden yapıldığı görülürken 1, 6, 19 ve 24

numaralı mezar taşlarının yapımında kara taşın kullanıldığı görülmektedir. Mezar taşları yapı itibarıyla yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizma gövdeye sahiptirler. Mezar taşlarının kitabeleri kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Yazı biçimi olarak sülüs, celi sülüs ve talik hat çeşitleri görülmektedir.

2.2. Taşlarda edebi ve sanatsal unsurlar

Tırazlar Köyü Mezarlığı'nda bulunan mezar taşları genel itibarıyla sade bir görünüm arz etmektedir. Başlık tiplerinin, süsleme unsurlarının sınırlı kalması; köyün kırsal yerleşim karakteri ve buna bağlı sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kabristanda bulunan mezar taşı bölgede bulunan diğer yerleşim yerlerindeki örneklerle benzer özellikler göstermektedir (Şen, 2023:1344). Ancak yine de Tırazlar köyü özelinde; sınırlı ekonomik imkanlar, nitelikli taş ustalarına erişimin güçlüğü ve yerel üretim anlayışı mezar taşlarında sade formların tercih edilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Tırazlar köyü mezar taşlarındaki sadelik, bir estetik yoksunluktan ziyade kırsal yaşam koşulları, sosyo-ekonomik yapı ve Osmanlı taşra mezar kültürünün doğal bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmaya konu olan mezar taşları incelendiğinde mezar taşlarının kitabelerinde Allah'ın sonsuzluğunu belirten *Hüve'l-Baki* ifadesi 6, 16, 22, 28 numaralı örneklerde görülürken; 8, 21, 30 numaralı mezar taşlarında "O diri ve sonsuzdur." anlamına gelen *Hüve'l-Hayyü'l-Baki* ifadesine rastlanır. Ayrıca 14 numaralı mezar taşında *Hüve'l-Hayr* ifadesine ve bir serzeniş ifadesi olarak kullanılan "Ah, ölüm elindendir." anlamına gelen *Ah mine'l-mevt* ifadesi 15 numaralı görselde görülmektedir. Kitabeler bu şekilde Allah'ın adını anan lafızlar ile başlarken genelde vefat eden kişinin ziyaretçilerinden dua temenni ettiği ve Allah'a yakardığı şiirsel söyleyişler de kitabelerde yer bulmaktadır.

1, 2, 11, 12, 13, 15, 23, 25, 26 ve 29 numaralı mezar taşlarında "İlahi ravza-i cinan eyle makam" gibi ifadeler kullanılarak Allah'a yakarış ve cennete kabul edilme arzusunun aktaran dizeler kullanılmış; 6, 8, 14, 16, 18, 27 ve 30 numaralı örneklerde "Okuyun ruhuma bir Fatiha ihsan" gibi ifadelerle ziyaretçilerinden dua temennisi edilmiştir. Ayrıca genellikle kitabenin sonunda yer alan Fatiha istekleri, çalışmamızda yer alan örneklerde Fatiha, Ruhuna Fatiha, Ruhiçün Fatiha şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Mezar taşlarında edebi söyleyişler sanatsal unsurlarla desteklenmiştir. Bu görsel bezemeler genellikle mezar taşının alınlık ve tepelik kısımlarında yoğunlaşır. Tırazlar Köyü Mezarlığı'nda bu motifler genellikle kadın mezar taşlarında görülürken bazı erkek mezar taşlarında da bitkisel ve geometrik bezemelere rastlanmaktadır. Özellikle 18 numaralı erkek mezar taşının fes başlığında bulunan çiçek motifi dikkat çekmektedir. Bunun yanında 21 ve 22 numaralı örneklerde görülen çarkıfelek motifi "*ebedi yaşam döngüsü*" nü diğer bir deyişle doğumun ve ölümün sonsuz döngüsünü temsil eder (Daş, 2018:200). Kabristandaki tüm kadın mezar taşlarında üçgen tepelik biçimi görülmektedir. Alınlık bölümlerinde bitkisel motifler göze çarpan bu mezar taşlarından 4, 10, 13, 17, 23 ve 31 numaralı olanlarda yarım dairesel kemer üzerine konumlanmış, iki yana açılan yaprak demeti bezemesi bulunmaktadır. 15 numaralı görselde bulunan kadın mezar taşında dairesel kemer üzerinde halk arasında "Beşi bir yerde" olarak adlandırılan altın gerdanlık ve en üstte özellikle Osmanlı Devleti'nin geç döneminde devletin temsil motifi olarak görülen ay-yıldız motifleri işlenmiştir (Eyice, 1991:297-298). 7 numaralı mezar taşı örneğinde geometrik süslemeler öne çıkmakta olup alınlığın ortasında bir gerdanlık tasviri yapılmıştır.

2.3. Kitabelerde dini ve sosyal statü unsurları

Tırazlar Köyü'nün geçmişte az haneli bir yerleşim olması nedeniyle mezar taşlarında sınırlı sayıda meslek grubuna rastlanmaktadır. Ölen kişilere ait bilgiler çoğunlukla sülale adları ve lakaplar üzerinden mezar taşlarına işlenmiştir. Bu taşlarda imam, hekim ve terzilik mesleklerine rastlanırken Hacı, Efendi, Molla gibi dini unvanlar görülmektedir. Ayrıca İnceoğlu, Haylaz, Reis, Dagil, Hayıt, Deli, Banazlı gibi farklı lakaplar tespit edilmiştir. Mezar taşlarında akrabalık bağlarını ifade eden çeşitli ibareler kullanılmıştır. Erkekler için oğlu, mahdumu ifadeleri kullanılırken kadınlar için kerimesi, zevcesi gibi akrabalık ifadelerine yer verilmiştir.

Ölen kişilerin toplumsal statüsü yalnızca kitabelerde değil, mezar taşlarının başlık tiplerinde de yansıtılmıştır. Medrese eğitimi almış ve molla ya da hacı gibi unvanlarla anılan kişilere ait mezar taşlarında sarık tipli başlıklar tercih edilmiştir. 5 numaralı mezar taşı örneğinde ulema sarıklı başlık görülürken 8, 14, 28 numaralı görsellerde sarık tipi başlık görülmektedir. Diğer meslek gruplarına ait mezar taşlarında daha çok Mahmudiye ve Hamidiye kalıplı fes tipindeki başlıklar öne çıkmaktadır.

Araştırmamızın konusunu oluşturan Tırazlar Köyü Mezarlığı'nda, geçmiş yıllarda muhtarlık tarafından gerçekleştirilen bir düzenleme çalışması sırasında eski yazılı mezar taşlarının tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun, söz konusu taşların okunamaması ve yeni mezar alanlarına yer açma gereğiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Elde edilen bilgilere göre bu mezar taşlarının tarihleri yaklaşık 300 yıl öncesine kadar uzanmakta olup, bir kısmının kâtibi ve sarık tipi başlıklı mezar taşları olduğu bilinmektedir. Bu mezarların çoğunun, köye ilk yerleşenler ile ulema sınıfına mensup

kişilere ait olduğu düşünülmektedir. Günümüzde okunabilir durumda olan eski yazılı mezar taşlarının sayısı 31 olup, bunların tarihleri 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır.

3. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma kapsamında köklü bir geçmişe sahip olan Tırazlar Köyü Mezarlığı incelenmiş, mezarlıkta bulunan Osmanlı dönemine ait tarihî mezar taşlarının kimlikleri tespit edilerek belgelenmiştir. Nesiller boyunca sözlü kültür aracılığıyla aktarılan, ancak zaman içerisinde unutulma riski taşıyan köy tarihine ilişkin bilgiler yazılı hâle getirilmiş; böylece yerel tarih açısından önemli bir bellek alanı kayıt altına alınmıştır. Köyün kuruluşu, adının kökeni ve Millî Mücadele sürecindeki rolü gibi temel tarihsel unsurlar, yerel halktan elde edilen verilerle desteklenerek açıklığa kavuşturulmuştur. Bu yönüyle çalışma, yalnızca bir mezarlık incelemesi olmanın ötesine geçerek yerleşimin tarihsel gelişimini bütüncül biçimde ele alan bir araştırma niteliği taşımaktadır.

Tırazlar Köyü Mezarlığı'nda okunabilir durumda olan 9 kadın ve 22 erkek mezar taşı tespit edilmiş, bu mezar taşları üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda en eski tarihli mezar taşının 1792 yılına ait olduğu belirlenmiştir. Daha erken tarihli mezar taşlarının geçmişte gerçekleştirilen mezarlık düzenleme çalışmaları sırasında ortadan kaldırıldığı dikkate alındığında, köyün yerleşim geçmişinin en az 250 yıl öncesine uzandığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, Tırazlar Köyü'nün Batı Anadolu'daki birçok kırsal yerleşimle paralel bir tarihsel süreçte sahip olduğunu ortaya koymakta ve bölgenin demografik sürekliliğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Mevcut mezar taşları; biçimleri, kullanılan malzeme türleri, süsleme anlayışları ve kitabe içerikleriyle köyün sosyal yapısını yansıtan birer tarihsel belge niteliği taşımaktadır. Aile adları, lakaplar, meslekler ve akrabalık ilişkileri üzerinden kırsal bir Osmanlı topluluğunun sosyal örgütlenmesi somut biçimde izlenebilmektedir. Bu yönüyle çalışma, Batı Anadolu'da kırsal yerleşimlerde gerçekleştirilen diğer mezar taşı incelemeleriyle benzer bir metodolojik çerçeveye sahip olmakla birlikte, daha önce akademik literatürde adına rastlanmayan bir yerleşimi merkeze alması bakımından özgün bir konumda yer almaktadır. Özellikle taşra mezarlıklarının kentlerdeki mezarlıklara kıyasla daha az rağbet gördüğü düşünüldüğünde, bu araştırma bölgesel tarih yazımında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Osmanlı Türkçesinin günümüzde okunamaması nedeniyle yeterince değerlendirilemeyen mezar taşları, yazılı arşiv belgelerinin sınırlı ya da tamamen yok olduğu kırsal yerleşimlerde alternatif bir tarihsel kaynak işlevi görmektedir. Tırazlar köyü örneğinde de mezar taşları, nüfus yapısı, toplumsal hiyerarşi, kültürel tercihler ve inanç dünyası hakkında doğrudan veriler sunmaktadır. Bu kitabelerin günümüz Türkçesine aktarılması, hem akademik araştırmalar açısından literatüre yeni bilgiler katmakta hem de yerel halkın kendi tarihine yönelik farkındalığını artırarak tarih bilincinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Batı Anadolu kırsalında mezarlık ve mezar taşı incelemelerine yönelik özgün, sistematik ve bütüncül bir örnek sunmaktadır. Tırazlar köyü ve mezarlığına dair elde edilen veriler, ilk kez yazılı ve bilimsel bir çerçevede kayıt altına alınarak kültür envanterine kazandırılmıştır. Çalışma, hem yerel tarih araştırmalarına yeni bilgiler eklemekte hem de benzer kırsal yerleşimlerde gerçekleştirilecek mezarlık araştırmaları için yöntemsel ve içeriksel açıdan kılavuzluk edici bir zemin oluşturmaktadır. Bu yönüyle araştırma, Osmanlı kırsal mezarlık kültürünün anlaşılmasına yönelik akademik literatüre anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmada, “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerekli tüm kurallara uyulduğunu, bahsi geçen yönergenin “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirinin gerçekleştirilmediğini taahhüt ederiz.

Kaynakça

- Akıncı, R. (1949). Eski Philadelphia (Bugünkü Alaşehir). İzmir: Ticaret Basımevi, 7-8.
- Baykara, T. (1997). I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 43-44.
- Cavid, İ. (2010). Aydın Vilayet Salnamesi. (M. Babuçoğlu, C. Eroğlu, & A. Şahin, Dü) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 439.
- Çakır Atıl, A.ve Alp, S. (2017). Avrupa Modern Mezar Heykeli Oluşum Süreci. Journal of International Social Research, 10(51), 348.
- Çetin, O. (2019). Osmanlı Mezar Taşları Etrafında Gelişen Kültür ve Medeniyet Dünyası Üzerine Bir İnceleme (Eyüp Örneği). Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 114.

- Daş, E., (2018). Mezar Taşlarında Svastika ve Çarkıfelek Sembollerinin Kökeni ve Anlamı. I. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi, 19-21 Ekim, Aydın, 200.
- Demir, Ş. (2012). MİLLÎ MÜCADELEDE CELAL BAYAR (1919-1923) (Siyasi Hayatı ve Fikirleri). *Recent Period Turkish Studies* (15-16), 58-59.
- Dölger, F. ve Wirth, P. (1977). *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Kaiserreiches* (Cilt 3), München, 4-5.
- Erçin Koçer, S. (2022). Manisa-Sarıgöl İlçesi Türk Dönemi Yapı Örnekleri. 26. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı, Ankara, 1089.
- Ergül, T. (1991). Kurtuluş Savaşı'nda Manisa (1919-1922). İzmir: Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayını, 319.
- Eyice, S. (1991). Ayyıldız, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 4, s. 297-298), TDV Yayınları.
- Gülmez, N. ve Bilgi, N. (2020). Milli Mücadele Döneminde Sarıgöl. *Milli Mücadele Döneminde Manisa*, Ankara: Berikan Yayınevi, 163-178.
- Kafesoğlu, İ. (1998). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 305-306.
- Karakoç, M. (2016). Paleolitik Çağda Mezarlar ve Ölüm Kavramı. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 22(87), 178.
- Sami, Ş. (1989). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1330.
- Sarıgöl İlçesinin Tarihçesi. (2022). Sarıgöl Belediyesi. 26 Ocak 2026 tarihinde <https://www.sarigol.bel.tr/Content?header=3&title=16> adresinden erişilmiştir.
- Sarıtaş, F. (2007). Temettüat Defterlerine Göre Sarıgöl (İnegöl)'ün Sosyal ve Ekonomik Durumu. *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 19.
- Şen, A. (2023). Manisa'nın Salihli İlçesi, Poyraz Köyü Mezarlığında Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları. *Diyanet İlmi Dergisi*, 59 (4), 1344.
- Şeyban, L. (2008). Osmanlı Dönemi Taraklı Mezar Taşları ve Kitabeleri. Sakarya: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 41.
- Uslu Azarak, L. (2023). Yukarı Mezopotamya Neolitik Yaşamının Vazgeçilmezleri: Ölü Gömme Hediyesi Boncuklar. *Cumhuriyetin 100. yılında Çayönü'nden Osmanlı'ya Ergani, Diyarbakır*, 37.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 264.
- Ülker, N. (2007). İzmir-Agora Ören Yerlerindeki Osmanlı Dönemi Mezar Kitabelerinden Örnekler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 196.
- Yurdakul, İ., Arıkan, R. ve Demiryürek, H. (2019). Şehrin Hafızası Bilecik Mezar Taşları ve Kitabeleri. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 9-10.